

MAKTABGACHA KATTA YOSHDAGI BOLALARDA MUSIQIY MADANIYATNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI, USLUBIY-DIDAKTIK TA'MINOTI

*Abduvaliyeva Xayriniso Abdurasul qizi,
Guliston davlat universiteti tayanch doktoranti*

Annotatsiya. Maktabgacha katta yoshdagi bolalarga musiqani o'rgatish alohida uslubiy-didaktik jarayonni talab etuvchi hodisa hisoblanadi. Ushbu ilmiy maqolada bu yoshdagi bolalarga musiqiy madaniyatni rivojlantirishning ayrim pedagogik shart-sharoitlari, psixologik jihatlari va metodologiyasi tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: Musiqiy faoliyat, qo'shiq, aktyorlar, xonanda, ta'lim- tarbiya, maktabgacha ta'lim, musiqa, bolalar, uslub.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ У ДОШКОЛЬНИКОВ, МЕТОДОЛОГО-ДИДАКТИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ

*Абдувалиева Хайринисо Абдурасул кизи,
докторант Гулистанского государственного университета*

Аннотация. Обучение музыке детей старшего возраста до школы - явление, требующее особого методического и дидактического процесса. В данной научной статье анализируются некоторые педагогические условия, психологические аспекты и методика развития музыкальной культуры детей этого возраста.

Ключевые слова: Музыкальная деятельность, песня, артисты, певец, воспитание, дошкольное образование, музыка, дети, стиль.

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF MUSICAL CULTURE IN PRE-SCHOOL CHILDREN, METHODOLOGICAL-DIDACTIC SUPPLY

*Abduvaliyeva Khayriniso Abdurasul kizi,
Ph.D. student of Gulistan State University*

Abstract. Teaching music to older children before school is a phenomenon that requires a special methodological and didactic process. This scientific article analyzes some pedagogical conditions, psychological aspects and methodology of developing musical culture for children of this age.

Key words: Musical activity, song, actors, singer, education, preschool education, music, children, style.

KIRISH. Bolalarning vaqtlarini to'g'ri taqsimlash, ularga kerakli bilimlarni berishda, maktabgacha ta'lim muasasasida pedagogik vazifalarni to'g'ri qo'yish muhim. Musiqaviylik-alohida va o'ziga xos xususiyat bo'lib, u musiqaga nisbatan emotsional javob hissining paydo bo'lishi, unda o'ziga xos ifoda etilgan mazmuni ko'ra olishdir. Musiqaga qabul qilinadigan (tinglash orqali) obyekt yoki o'quv fani sifatida ham qarash mumkin. Shuningdek, unga boshqa tomondan, ya'ni kundalik, ijtimoiy hayotimizning ajralmas (xuddi uyqu va ovqat kabi) bir bo'laki sifatida yondoshish ham mumkin. Musiqa insonga bevosita va kuchli emotsional ta'sir etuvchi vositadir. Insonning hissiy kechinmalari bilan bog'liq voqea va hodisalar aksariyat hollarda musiqa bilan xamoxang tarzda kechadi.

ADABIYOTLAR SHARHI. Demak, maktabgacha yosh davridanoq, bolalarga musiqaning inson hissiyotlarini ifodaviy vositalarini his qilishlariga imkon berish va shunga o'rgatib borish muhimdir. Biroq ushbu vazifani hal etish uchun bir haftada ikki marotaba olib boriladigan musiqa mashg'ulotlari o'zi aslo kifoya qilmaydi. Shuning uchun ham yuqoridagi maqsad va vazifalarni amalga oshirish ishi musiqa rahbaridan ko'ra ko'proq tarbiyachining zimmasiga tushadi. Aynan tarbiyachi, musiqani turli shakl va ko'rinishda, guruhning kundalik hayotiga olib kiradi. Guruhga musiqani qanday shakllarda olib kirish mumkin? Bu ijrochilikning eng oddiy, sodda va har bir insonga xos bo'lgan shakli. Azal-azaldan kuylash insonning hayoti davomida, uning qaysi ijtimoiy qatlamdan kelib chiqishidan qat'iy nazar, unga hamroh bo'lib kelgan. Ona allasi, erkalamalar, biror ish yoki yumushni bajarish davomidagi mehnat qo'shiqlari, turli marosim, bayram va sayllarga oid qo'shiqlar shular jumdasidandir. Qo'shiq insonning psixoemotsional muvozanatga keltiruvchi bir vosita ekanligini ona allasini tinglab, tinchlanuvchi va osuda uyquga ketuvchi go'dakni kuzata turib to'liq ishonch bilan aytishimiz mumkin. Bu borada sharq va g'arb dunyosining mashxur allomalari bir qator izlanishlar olib borganlar. Ular yoshlarga ta'lim-tarbiya beribgina qolmay, o'z ishlari izdoshlarni yetishtirish uchun tashkil qilgan askanlarida, musiqa insonning ruhiga ta'sir etuvchi vosita ekanligini ta'kidlaganlar.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL. Musiqa yordamida inson ruhini go'zal, olijanob yoki aksincha tuyg'ularga sozlash (xuddi cholg'u asbobi kabi) mumkin. Musiqiy madaniyat xalq ma'naviy dunyosining ajralmas qismi bo'lib, uning ma'naviy ehtiyojini barcha davrlarda qondirgan va har doim hamdard bo'lgan, beminnat xizmat qilgan. Zero, bugungi mustaqillik davrimizda ham o'zining ma'naviy burchini muqaddas bilib, xalqimizga xizmat qilmoqda. Shuning uchun ham

musiqa madaniyatimiz bugungi kunning ulkan ijod maydoniga aylandi. Shu boisdan musiqiy tarbiyani oila, maktabgacha ta'lim muassasalari hamda boshlangich sinfdan boshlab bolalarning mustaqil musiqiy faoliyatlarini hisobga olgan holda tizimli tarzda olib borish maqsadga muvofiqdir. Mustaqil musiqiy faoliyat, bolalarning o'zlaricha xirgoyi qilishda, o'zlaricha mustaqil musiqa tinglashlarida, o'zlaricha cholg'u asboblarning biror turi bilan shug'ullanishida aktyorlar, xonandalar, qiziqchilar qiliqlari, ovozlariga taqlid qilishlarida ko'rinadi. Ular o'zlaricha turli o'zlariga yoqqan qo'shiqlarni xirgoyi qilib kuylaydilar, o'sha ashula ijrosining ohangiga, ovoziga va qiliqlariga o'xshatib harakat qilishga. intiladilar. O'zlaricha radio, televizor yoki pleyerlarda turli musiqalarni tinglaydilar. Ba'zi bolalar cholg'u asboblari chalishga, agar cholg'u asboblari bo'lmay qolsa, shu cholg'u asbobini chalib ko'rsatishga intiladilar. O'zlari yoqtirgan aktyor yoki qiziqchilar so'zlari taxlidan harakatlar bajaradi va hakoza. Shunday holatlar mustaqil musiqiy faoliyat ko'rinishlari hisoblanadi.

Mustaqil musiqiy faoliyatning bolalar qiziqishlaridan paydo bo'lishiga e'tiborni qaratishimiz lozim. Demak maktabgacha katta yoshdagi bolalar musiqiy faoliyatning u yoki bu turiga qiziqar ekanlarki, shu ko'rgan va eshitgan musiqiy jarayonini xotiralarida saqlab qolayaptilar. Biz pedagoglar bolalar mustaqil musiqiy faoliyatini qanday baholamog'imiz lozim [1].

Albatta mustaqil musiqiy faoliyatga ijobiy baho bermok lozim. Zero bu faoliyat bolalarni imkon qadar mustaqil bo'lishga o'rgatadi. Tasavvur qiling biror ishni o'zi fikrlab, bajara olmaydigan, kachon tepasida turib buyruq berib tursangiz biror ish qiladi aks holda o'zicha bir ish qilolmaydigan shaxslarning voyaga yetishganidan na ota-ona va na jamiyat manfaatdor. Jamiyatga o'zlaricha tashabbus ko'rsatuvchi yangiliklar yaratuvchi iftixorlar, kashfiyotlar kiluvchi sog'lom, harakatchan fuqarolar kerak. Shunday ekan mustaqil musiqiy faoliyat pedagogdan kuzatuvchanlikni, sezgirlikni talab qkiladi. Zero pedagoglar mustaqil musiqiy faoliyatini ijobiy baholashi bunday faoliyat ko'rsatayotgan bolalarga to'g'ri munosabatda bo'lishib ularni turli yillar bilan rag'batlantirib boshqalarga namuna qilib ko'rsatishi bolaning bunday foliyat turi bilan shug'ullanishdan manfaatdor ekanliklarini anglatishi kelajakda ulardan buyuk ijodkorlar va san'atning ko'zga ko'ringan namoyondalari chiqishi mumkinligiga ishontira olishi lozimdir. Darhaqiqat, bola qanchalar musiqiy tushunchani mustaqil fikrlab, amalda bajarishga harakat qilsa, musiqiy qobiliyatining rivojlanishi ham shunchalar muvaffaqiyatli bo'ladi.

Bola va uning qobiliyatlarining o'sishi katta kishi tomonidan uyushtiriladigan faoliyatda: Qo'shiq, ritmika, musiqa tinglash va musiqa asboblari chalishda sodir buladi. Bolalar o'zlarining musiqa eshitish tajribalari asosida o'z tasavvurlarini qo'shiq, o'yin, raqs ijodida namoyon qilishga va musiqa savodining oddiy elementlarini egallashga qodirdir. Shu bilan birga faoliyatining har bir turi umuman musiqa qobiliyatlarining o'sishiga, maxsus qobiliyatlarining shakllanishiga, masalan: ashula aytish, ashulachilik ovozi va kuy qobiliyatining tarkib topishiga yordam beradi.

Bularning barchasi turli tashkiliy shakllarda: mashg'ulotlarda, o'qishdan tashqari ishlarda (bolalar bog'chasi turmushida musiqa) va mustaqil faoliyatlarida bo'lib o'tadi [2].

Musiqiy madaniyat

1. Qo'shiq kuylash faoliyatida musiqiy dunyoqarash, musiqiy did shakllanadi. Bu faoliyat turida bolalar musiqiy bilimlarga asoslangan holda qo'shiq kuylaydilar. Buning uchun ular musiqiy asarga taaluqli bo'lgan ma'lumotlarni o'zlashtiradilar. Shu jarayonda ularda musiqiy dunyoqarash va musiqiy did shakllanadi.

Musiqa savodi faoliyatida musiqiy tafakkur, tasavvur va musiqiy dunyoqarash shakllanadi. Bu faoliyat turida bolalar musiqaning yaratilish tarixi, musiqaning ifoda vositalari - ritm, metr, registr, o'lchov, lad, temp, nota yuli va yozuvi, tovushlar uzunligi va balandligi, musiqa ijodkorlari, ijrochilari haqida bilimga ega bo'lish bilan birga, ularning musiqiy tafakkurlari shakllana boradi. Bu o'z navbatida bolalarni musiqa olamiga olib kiradi va musiqiy dunyoqarashlarini shakllantiradi.

Musiqa tinglash faoliyatida musiqiy idrok, musiqiy dunyoqarash shakllanadi. Bu faoliyatda bolalar musiqa tinglab, uni bevosita idrok eta boshlaydilar. Bu esa ularning musiqiy tafakkurlarini shakllantiradi, shuningdek, ularda musiqiy dunyoqarash ham shakllanib boradi. Tinglangan musiqiy asar haqida mulohaza yurita boshlaydilar.

2. Musiqa ostida ritmik harakat bajarish faoliyatida musiqiy dunyoqarash, musiqiy did, musiqiy tafakkur, musiqiy idrok, musiqiy ritm hissi va musiqiy xotira shakllanadi. Bu faoliyat turida bolalarda deyarli barcha musiqiy psixologik xususiyatlar shakllanadi. Chunki bu faoliyatda ular o'zlari bevosita musiqiy asarga jo'r buladilar. Avval ular musiqiy asarni tinglab ko'radilar (musiqiy idrok), bu esa musiqaning ritmik ko'rinishini eslab kolishni (musiqiy xotira), kaysi asbobda jo'r bo'lsa yaxshiroq jaranglashini (musiqiy did) tanlashni taqozo etadi. Tarbiyalanuvchi bu faoliyatda mustaqil fikrlashni (musiqiy tafakkur), natijada uning musiqiy dunyoqarashi shakllanib boradi [5].

3. Bolalar cholg'u asboblari jo'r bo'lish faoliyatida musiqiy dunyoqarash, musiqiy did, musiqiy tafakkur, musiqiy idrok, musiqiy ritm hissi va musiqiy xotira shakllanadi. Ayni vaqtda shuni aytish joizki, musiqaning qanday faoliyat turi bo'lmasin, u shaxsning barcha psixologik jihatlari shakllanishiga yordam beradi. Jumladan, musiqiy his – tuyg'ular, musiqiy dunyoqarash, musiqiy idrok, musiqiy tafakkur, musiqiy tasavvur va musiqiy qobiliyatni shakllantiradi.

4. Musiqiy faoliyat turlari. Tinglash, kuylash, musiqiy ritmik harakatlarni bajarish, cholg'u asboblari bilan tanishtirish va ularga jo'r bo'lish, musiqiy didaktik o'yinlardan foydalanish. Mashg'ulotning ta'limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadlari va ularning davlat ta'lim standartlari va kompetensiyalar bilan bog'liqligini ko'rish mumkin [7].

NATIJALAR

Bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirib borayotgan bolada endi tabiatdagi turli musiqa tovushlariga nisbatan hissiy sezgirlik ko'nikmalari paydo bo'la boshlaydi. Musiqiy va hissiy qobiliyatlar, ular asosida esa musiqiy faoliyatni o'zlashtirish uchun zarur bo'lgan musiqiy qobiliyatlar shakllana boradi.

Estetik ta'lim nazariyasida hissiy sezgirlikning rivojlanishi bolalarda estetik namoyon bo'lish, hissiyotlar, his-tuyg'ular, qiziqishlar, ehtiyojlar, estetik did, estetik fikrlarni shakllantirish bilan bog'liq. Hissiy reaksiya musiqiy asarning shaxsiy munosabati va bola uchun ahamiyatligi ko'rsatkichi bo'lib, bu odamning musiqiy ta'sirga bo'lgan hissiy-baho munosabatini ko'rsatadi. Bu tashqi ko'rinishlarning keng doirasida ifodalanadi va estetik hissiyotlarni, munosabatlarni, ehtiyojlarni rivojlantirishning boshlang'ich nuqtasi bo'lib xizmat qiladi.

Maktabgacha yoshdagi bolaning hissiy rivojlanishi ta'lim va tarbiya jarayonining, uning turli tomonlarining samaradorligini ta'minlashning muhim shartlaridan biridir. Voyaga yetgan odamga xos bo'lgan yuqori axloqiy, estetik va intellektual tuyg'ular tug'ilishdan bolaga berilmaydi, ular bolalik davrida vujudga keladi va rivojlanib boradi, rivojlanib borayotgan taraqqiyot yo'lidan boradi, hayot mazmuni va tarbiyasining ijtimoiy sharoitlari ta'siri ostida tobora boy tarkibga va murakkab shakllarga ega bo'ladi. Bolalik davrida hissiyotlarning xususiyatlari (ularning kuchi, davomiyligi, barqarorligi) bola faoliyatining umumiy tabiati va uning motivlarining o'zgarishi, shuningdek, bolaning tashqi dunyo bilan munosabatlarning murakkablashishi tufayli o'zgaradi [9].

Har qanday mashg'ulot uning qay darajada tashkil etilganligi bilan baholanadi. Musiqa rahbarining mashg'ulotga nisbatan yondoshuvi bunda juda katta ahamiyat kasb etadi. Xo'sh, agar musiqa rahbariga: «Siz mashg'ulotni qanday tashkil etasiz» deya savol berishsa, u qanday javob bergar bo'lardi. Ehtimol, ushbu savolga javob berar ekan, tajribali musiqa rahbari ham har kimning o'z sirlari, o'zlarining mualliflik texnikasi bo'lishi kerakligini aytadi. Bu shubhasizdir. Ammo musiqani o'rgatishning barcha usullarini avvalo «ijod» so'zida birlashtirish kerak.

Musiqa rahbarining ijodiy qarashlari bolalar bilan olib boriladigan musiqa mashg'ulotlarining yangicha qarashlarva estetik rivojlanish dasturiga aylanishiga yordam berishi mumkin. Musiqa rahbarining ijodiy qobiliyatibolani darslarning musiqiy materiali haqida o'ylashga va cholg'u asboblardan foydalangan holda noan'anaviymashg'ulotlar o'tkazishga, mumtoz cholg'ular bilan tanishishga, musiqiy notalarni chizishga va o'rganishga, bolalar bilan musiqiy kompozitsiyalar yaratishga imkon beradi [10].

XULOSA VA MUNOZARA

Har qanday yangig'oyalar, musiqiy estetik materiallarni taqdim etishning yangi shakllari musiqa mashg'ulotining sifatini oshiradi va bolalarning ijodiy rivojlanishiga turtki bo'ladi. Shuningdek, mashg'ulot jarayonlarida kompyutertexnologiyalaridan ham unumli foydalanish o'rindir. Tadbirlarni yaratish va loyihalashtirish uchun yangi vositalarni va hatto ularni o'tkazish turlarini taklif qilish kerak. Har qanday musiqa rahbari o'z faoliyati davomidainnovatsion multimedia vositalaridan foydalanishi zamon talabiga hamohang bo'ladi. Eng muhimi esa bu vositalar yordamida tashkil etilgan mashg'ulot bolalarning yodida qoladi va o'zgaroq bo'ladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

Ishmuxamedov R.J., M.Yuldashev Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar.- T.: «Nihol» nashriyoti, 2013, 2016.-279b.

Norenkov I.P., Zimin A.M. Ta'limda innovatsion texnologiyalar: Darslik.-M.: Ad. MSTU im. N. Bauman, 2012.-336s.

Sergeev I.S. Pedagogik faoliyat asoslari: Darslik. 2019

Liviev A.X. O'zbek xalq cholg'ularida ijrochilik. –T.: Mehnat, 2001.

Sharipova G. Maktabgacha ta'lim muassasalarida musiqa o'qitish metodikasi. «Cho'lpon» T.: 2007.

Tursunova X. Qo'shiqlar sehri. – T.: Muharrir, 2012.

Mirzahmedov U. «Keling, birga kuylaymiz». – T.: Tafakkur qanoti, 2017.

Mirzahmedov U. «Etti nota qatori». – T.: Ilm-ziyo zakovat, 2019.

Mirzahmedov U. «O'ynaymiz va quvnaymiz». – T Adabiyot uchqunlari 2018.

Dilovar Najmiddinovich Rashidov, Sharofat Amonovna Kadirova, & Ziyoda Abduvositovna Karimova (2022). MEHNAT BOZORIDA TENG SHARTLARDA RAQOBATLASHA OLMAYDIGANLAR, AYNIQSA NOGIRONLARNI ZAXIRALANGAN ISH O'RINLARIGA ISHGA JOYLASHTIRISH MUAMMOLARI. Academic research in educational sciences, 3 (TSTU Conference 2), 281-285.

Rejаметова N. «O'zbek xalq cholg'u asboblari chalishni o'rgatish metodikasi» T. 2015

Dilorom Omonullaeva, «Alifbo qo'shiqlari», «O'qituvchi», Toshkent 2000.